

KLARNET AĞIZLIKLARININ ÖNEMİ VE FARKLILIKLARI

Kaya Kılıç¹

ÖZET

Bu çalışmanın genel amacı, klarnet ağızlıklarının gelişimleri ve farklılıkları ile klarnet performansı üzerindeki etkilerinin araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda klarnet yorumcularının hangi şartlarda ağızlık seçimlerini yaptıkları ve seçilen ağızlıkların klarnet üzerindeki etkileri incelenmektedir. Araştırmada, ağızlıklar arasında karşılaştırma yapılırken daha önce yapılmış olan çalışmalar göz önünde bulundurularak veriler seçilmiş, sınıflandırılmış, konu ile ilgili tez, makale, dergi ve kitaplar irdelenmiş, klarnet yorumcuları ile üreticilerinin görüşleri alınmış ve ağızlıkların benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuştur. Ülkemizde kullanılan ağızlıkların yapıları ve özellikleri incelenerek karşılaştırması yapılmıştır. Araştırma sonucunda, bu tür tezlerin ve bilgilerin sayı bakımından fazla olmadığı görülmüş olup bilimsel geçerlilik ve güvenilirlikle saptanan veriler ışığında bu araştırmanın klarnet yorumcularına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klarnet, Ağızlık, Yorumcu

¹ Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü, Eskişehir. klarnetk@yahoo.com

THE SIGNIFICANCE AND DIFFERENCES OF CLARINET MOUTHPIECES

ABSTRACT

The general purpose of this study is the search of the progresses and differences of clarinet mouthpieces and their effects on clarinet performances. In accordance with this purpose, under which circumstances clarinet players choose the mouthpieces and the effects of these chosen mouthpieces on clarinet are studied. In the study, while comparing the mouthpieces the data were picked and classified by taking into consideration the previous studies. Also, thesis, articles, reviews and books which are relevant to this matter were researched, the notions of clarinet players and producers were taken and similar and different aspects of mouthpieces were presented. The structures and features of mouthpieces used in our country were compared by scrutinized. In the end of the study it is seen that such theses and information are not so many in number and it is thought that this study will make a contribution to clarinet players in the light of data which were determined with scientific acceptability and reliability.

Keywords: Clarinet, Mouthpiece, Performer

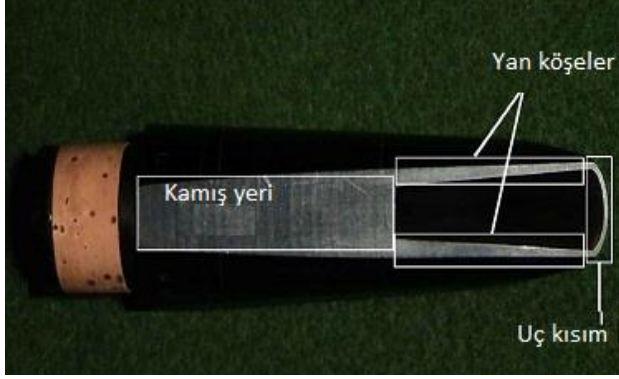
1. GİRİŞ

Klarnet ilk olarak Johann Christoph Denner tarafından 1700 yıllarında bulunup geliştirilmiştir. Klarnet üç oktavı aşan ses genişliğine sahip bir çalgıdır. Genellikle Grenadil adlı sert bir Afrika ağacından yapılır.(Say,2005:297) Çalgı birbirine ekli beş parçadan oluşur bunlar ağızlık, baril, üst gövde, alt gövde ve kalaktır. Çalgının en önemli parçalarından birisi ağızlığıdır. Klarnet'in ilk ortaya çıktığı yıllarda ağızlık kısmı şimdi kullandığımız ağızlık kısmından farklı olup, ağızlığın ilk şekli, uçları köşeli, uzun-kapalı yüzeyli ve enli bir kamyş biçimindedir.(Çağrı, 2006:4) Klarnet ağızlığı daha sonra yorumcunun tercihi ve eserlerin yorumlanmasına göre daha farklı üfleme şekli ve ağız yapısına uygun hale getirilmiştir. Yorumcu için ağızlığın fonksiyonu çıkan sesin düzgünlüğü, tonu, gürlüğü, entonasyonu ve rahat çıkması ile alakalıdır. Günümüzde kullanılan ağızlıkların birbirinden ayrılan en önemli özelliği, uç açıklık ölçüleridir. Yorumcular bu durumu açık bek (ağızlık) kapalı bek olarak adlandırır. Açık ağızlığın özelliği klarnet kamyşının ağızlığa yerleştirildiği zaman ağızlığın uç kısmının kamyş ile arasındaki mesafenin fazla olmasıdır. Kapalı ağızlık ise uç kısmının kamyş ile arasındaki mesafenin açık ağızlığa oranla az olmasıdır. Ağızlık farklılıkları marka ve modele göre değişmektedir. Amerika ve Avrupa'da kullanılan ağızlıklar birbirlerinden farklıdır bunun sebebi orkestralar da kullanılan akort sistemleridir. Amerika'daki orkestralar akortlarını 440 Hz sistemine göre, Avrupa ve Türkiye'de ise 442- 443 Hz olarak uygulanır. Bunun sonucunda klarnet ağızlıklarının da bu sistemlere göre yapılması ve ayarlanması gerekmektedir.

Klarnet ağızlığı *ebonit*, *kristal* ve *ağaç* olarak farklı maddelerden yapılmaktadır. Plastiğin ilk formu olan, sert plastikten yapılan ve fabrikada üretilen ebonit ağızlık en çok tercih edilen ağızlık türüdür ve üzerinde çeşitli değişiklikler uygulanabilir.(Smith, 2009:9)

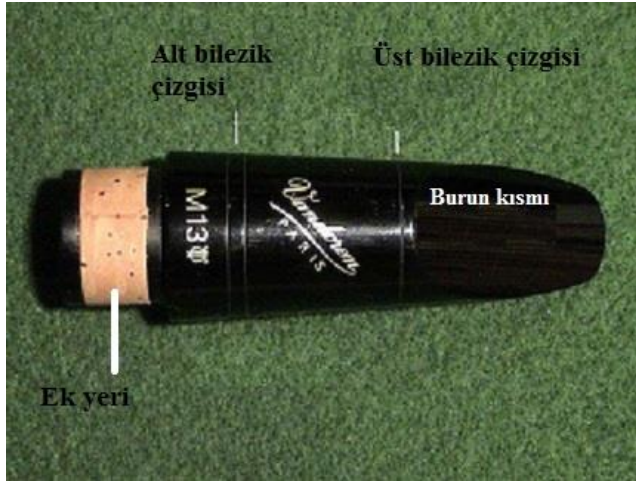
Kristal ağızlık günümüzde çok fazla tercih edilmeyen 1960 yılları arasında popüler olmuş ağızlık türüdür.(Smith, 2009:12) Ağaç ağızlık 1840 yıllarında çıkan ve *Grenadil* ağacından yapılan ağızlık türüdür.(Morgan, 1995:60) Uzun yıllar kullanılmış fakat zamanla ağacın çizilmesi ve deforme olması yüzünden tercih edilmemektedir.

Resim 1. Ebonit Klarnet Ağzığı Ön Taraf Görünüş

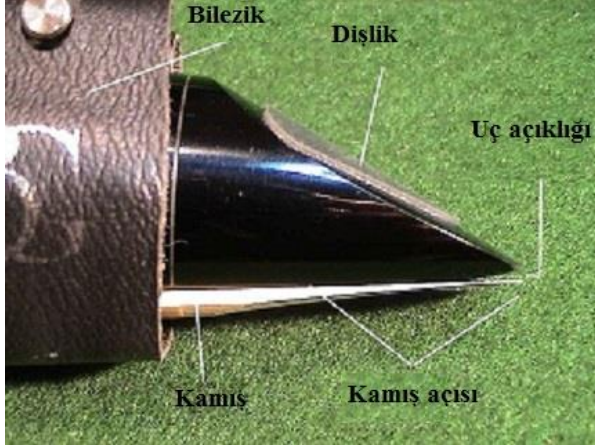
Resim 1'de görüldüğü gibi yapısından ve bazı özelliklerinden dolayı en çok tercih edilen ebonit klarnet ağzığının uç kısmı ince şekilde tasarlanmıştır. Ağzığın en önemli bölgesi olan uç kısmı açıklığı kamış ile uyum göstermek zorundadır, aksi takdirde doğru sesin ve tonun çıkması zorlaşır. Ağzığın uzunluk ölçüsüne göre ağzığın modeli de farklılık gösterir.

Resim 2. Ebonit Klarnet Ağzığı Arka Taraf Görünüş

Resim 2'de ebonit ağzığın üst bilezik ve alt çizgisi görülmektedir. Klarnet bileziği diye adlandırılan kelepçe bu iki çizgi arasına kamış ile tutturulur. Burun kısmı dişliğin takıldığı bölümdür. Alt bölümde kalan ek yeri ise, klarnetin üst gövdesine monte edilen kısımdır.

Resim 3. Ebonit Klarnet Ağzılığı Yan Açıdan Görünüş

Resim 3'e bakıldığında, ağızlığın kamış ve bilezik ile birleştirildiği görülmektedir. Uç kısmının arkasına dişlik eklenmiş olup, çalima hazır hale gelmiştir. Uç açıklığı ve kamış açısı resimde görüldüğü şekilde doğru orantılı olmak zorundadır.

1.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç günümüzde kullanılan klarnet ağızlıklarının yorumcular açısından ne tür farklılıklar oluşturduğu ve bu farklılıkların önemi hakkındaki değerlendirmelerin bilimsel araştırma teknikleriyle birleştirilerek ele alınmasıdır.

a. Problem Durumu

Araştırma, "Kullanılan klarnet ağızlıklarının yorumcuya sağladığı avantaj ve dezavantajlar nedir?" sorusuna yanıt aramaktadır.

b. Önem

Araştırma, klarnet yorumcularının ağızlık seçerken hangi noktaları dikkate almaları gerektiği, seçilen ağızlıkların kullanılan klarnet modeli ve kamış ile uyumu ayrıca çalınacak eserlere göre ağızlıkta ne gibi değişiklikler yapılması gerektiği hakkında örnek oluşturması açısından önem taşımaktadır. Yapılan araştırma sonucunda çalışmanın klarnet yorumcuları için yeni ve farklı bir boyut kazandırması düşünülmektedir.

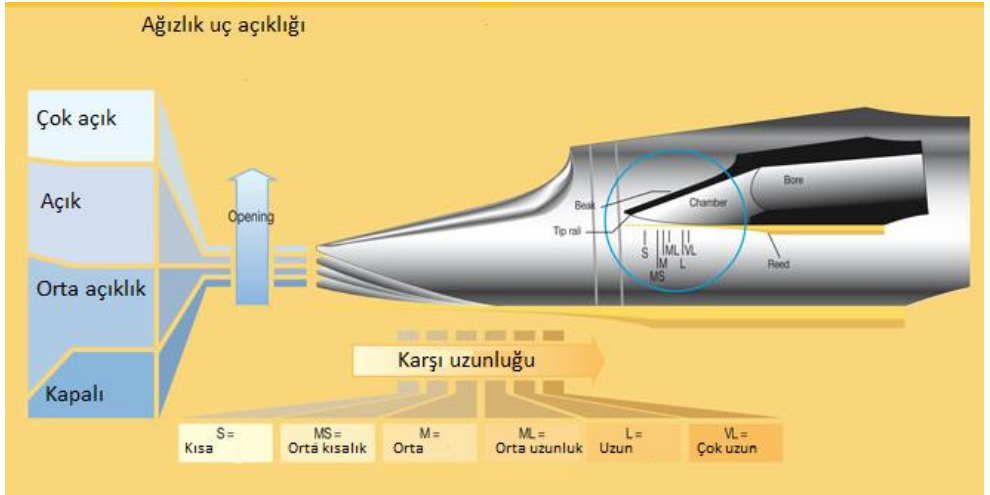
1.2 Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Bu araştırmanın kaynağını yazılı kaynaklar oluşturduğundan konuyla ilgili tez, kitap, dergi, bildiri, araştırma ve benzeri yayınlar incelenmiştir. Araştırmanın amacına yönelik olarak, seçilen klarnet yorumcuları, konservatuvar öğretim elamanları ve ağızlık üreticileri ile görüşülüp konuyla ilgili fikir, öneri ve görüşleri alınmıştır. "Görüşme sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir." (Karasar, 1994:165). Toplanan veriler ve bilgiler araştırmaya eklenmiş ve uygulanmıştır.

2. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, toplanmış olan verilerin, araştırmanın problemi çerçevesinde çözümlenmesi ile elde edilen bulgulara ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

Resim 4. Klarnet Ağızlık Uç Açıklık Ve Uzunluk Bilgileri

Resim 4'de görüldüğü üzere Vandoren markasının ağızlık uç açıklık ve uzunluk bilgileri gösterilmektedir. Ağızlık uç açıklığı karşı uzunluğu ile orantılı olmak zorundadır. Kapalı açıklıktan çok açık uç açıklığına kadar olan ölçüler kamış seçimine de etki etmektedir. Klarnet yorumcularının müzik eserlerini yorumlarken avantaj olarak gördükleri kamışa hızlı dil atma tekniği ve doğru entonasyon ile çalma çözümleri seçilen doğru ağızlıklar ile kolaylaşmaktadır. Üretici firmalarının yaptığı ağızlık denemeleri sonucunda ortaya çıkan klarnet ağızlıkları her kullanıcıya farklı alternatifler sunmaktadır. Bu farklılıklar sayesinde yorumcular kendilerine en çok uyan klarnet ağızlığını seçme şansını yakalarlar. Bazı lutiye ustaları ise bu işi el yapımı şeklinde devam ettirmektedirler. El yapımı olan klarnet ağızlıklarının

fabrikada yapılmış olanlardan farkı kişiye özel şekilde şekillendirilmesidir. Bu sayede icracının isteği doğrultusunda ağızlığa ayar yapılabilir. Günümüzde fabrikadan çıkan ve en çok tercih edilen ağızlık markaları Vandoren, Backun, Selmer gibi markalardır. Resim 4. vandoren markasının internet sitesinden alınmış ve çevirisi yapılmıştır.

Klarnet ağızlığı ile kamış arasındaki mesafe önemli olup ağızlıktaki uç açıklık uzunluğu uzadıkça doğru ses çıkartabilmek için daha sert numaralı kamış kullanmak gereklidir. Aynı şekilde Ağız açıklığı uzun ise sert kamış kısa ise yumuşak numaralı kamışları seçmek gerekir.

Tablo 1. Ağızlık Markaları Ve Ölçüleri

Farklı Ağızlık Markaların Karşılaştırma Tablosu								
Markalar	0.99	1.04	1.07	1.12	1.14	1.17	1.19	1.27
Uç açıklığı mm								
ARB	2/2*		3/3*			4/4*		5/5*
Bradford Behn								
Backun	Camerata	Legend	Traditional	Orchestra	Philadelphia		Arabesque	
Selmer	B*		C/C*					
Brilhart	2/2*		3/3*			4/4*		5/5*
Berg Larson								
Beecher	3		4			5		6
Chris Hill								
Clark W Fobes		Medium						
JodyJazz		2					4	
Pomarico		Emerald	Nigun		3			2, Diamond
Theo Wanne			GAIA Traditional		GAIA Jazz			DURGA 50
Vandoren	M13	M15	5RV		M30	B46	B40, B45	B45 Lyre

Tablo 1 incelendiğinde farklı ağızlık markalarının karşılaştırılmasında ölçü değerlerinin birbirleriyle farklılıklar gösterdiği görülür. Bu farklılıklar yorumcunun ağız yapısı, üfleme tekniği ve çalacağı müzik tarzına göre ağızlık seçimini belirleyici unsurdur. Klasik batı müziğinde tercih edilen ağızlıkların ölçüleri 1.17 mm -1.27 mm arasında değişmektedir. Caz müziğinde ise bu değerler 0.99 mm-1.14 mm arası olmaktadır. Tabloda verilen veriler 13 farklı marka ve modeli kapsamaktadır.

Tablo 2. Vandoren Marka Ağızlık Modelleri ve Ölçüleri

	Ağızlık modeli	Açıklık 1/100 mm	Uzunluk
Jazz	 5JB	147	L
	B45 	127	ML
	B40	119,5	ML
	B45	119,5	ML
	B45•	119,5	ML
	B46	117+	M
	V13	116,5	L
	11•6	116	MS
	11•1	111	M
	B44	110,5	MS
	5RV 	109+	M
	5RV	106,5	MS
	M15	103,5	L
	M13 	102-	ML

MS= Orta kısalıkta

M= Orta

ML= Orta uzunlukta

L= Uzun

Tablo-2'de gösterildiği üzere vandoren markasına ait 14 adet ağızlık modelinin ölçüleri ve uzunlukları verilmiştir. Bu ağızlık modelleri 102 mm ve 147mm olarak farklı uzunluk yapılarına sahiptir. Tabloda ilk sırada verilen 5JB modelinin 147mm açıklığı olduğu görülmektedir. Caz müziğinde kullanılmak için tasarlanmış olan modeldir. Bu tablodaki ölçüler vandoren markasının internet sitesinden alınmıştır.

3. Mi Bemol Ve Bas Klarnet İçin Farklı Ağızlıklar

Mi bemol ve bas klarnetler genelde senfonik ve caz orkestralarında tercih edilmektedir. Bas ve mi bemol klarnetlerin ağızlıkları si bemol klarnetlerden farklıdır. Mi bemol diye adlandırılan klarnet si bemol klarnete oranla daha küçük boyutta olduğundan ağızlık yapıları da farklıdır. Bas klarnet ağızlığı da si bemol klarnet ağızlığına göre büyüktür. Bas klarnet ağızlığı seçmek diğer klarnet

ağızlıklarına oranla daha zordur. Bunun sebebi bas klarnet'in yapısı ile ilgilidir, eğer doğru ağızlık seçilmemiş ise üflerken istenmeyen sesler çıkabilmektedir. (Lawson, 1995:68) Si bemol klarnet çalan icracı bas klarnet çalmak istediğinde çeşitli zorluklarla karşılaşacaktır, bunun sebebi bas klarnet'in ağızlığı daha büyük olduğu için adapte olma süreci daha geç olacaktır. Bu adaptasyonu sağlayabilmek için bas klarnet ağızlığı ile uzun sesler üflenmeli ve dudak pozisyonunu si bemol klarnete göre daha az baskıda tutmak gerekmektedir.

4. Klarnet Ağızlığı Seçerken Nelere Dikkat Edilmeli?

Klarnet ağızlığı yorumcu için önemlidir. O yüzden seçerken dikkat edilmesi gereken hususların başında seçilen ağızlığın klarnet'e uygun olup olmadığıdır. Müzik tarzlarına göre ağızlıklarda değişiklik gösterir. Caz müziğinde kullanılan ağızlıklar normal standart klarnet ağızlıklarına göre daha fazla uç açıklığına sahip olmalıdır. Aynı şekilde klasik bir orkestrada icra edilecek ise uç açıklığı çok fazla olmayan bir ağızlık seçilmelidir. Yeni alınmış bir ağızlık ilk zamanlar tam verimli olmayabilir verimli hale getirmek için uzun ses çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bir diğer dikkat edilmesi gereken husus ise, daha önce makalede belirtildiği gibi Amerika'da ki orkestralarda çalınacak ise 442 veya 443 Hz değil 440 Hz olan bir ağızlık seçilmelidir.

İyi bir klarnet ağızlığında aranan başlıca özellikler, kolay çalınabilir, doğru tonda ve yorumcunun üfleme şekline göre olmasıdır. Uzun uç açıklığı olan ağızlıklar kısa uç açıklığı olanlara göre daha fazla diyafram, nefes ve dudak kontrolü gerektirmektedir. O yüzden uzun uç açıklığı olan ağızlıklar genellikle orkestra sanatçıları ve sert kamış kullananlar için önerilmektedir. Kısa uç açıklığı olan ağızlıklar daha az dudak kontrolü ve yumuşak kamış kullanıldığı için caz çalan müzisyenlerce tercih edilir. Orta uç açıklığı olan ağızlıklar genelde yeni başlayan yorumcular için daha uygundur nedeni ise, çalımının kolay olması ve klarnetin üst oktav geçiş seslerini kolay çıkartılmasındandır. İlk defa klarnet ağızlığı alınacak ise değinilmesi gereken başka bir noktada ağızlığın, klarnetin seslerini doğru entonasyon ile verip vermediğidir. Ağızlıklar fabrikasyon üretim oldukları için marka ve model aynı olsa bile farklı ses rengi ve entonasyona sahip olabilmektedir. Doğru entonasyonu test etmenin çeşitli yolları vardır. Bunlardan bir tanesi elektronik akort ekipmanlarından yardım almaktır. (Gingras,1960:45) Diğer bir yöntem ise klarnetin oktav tuşlarını çalma yöntemi ile seslerin doğru aralıklarda olup olmadığını test etmektir. Ağızlık seçilirken uzun sesin yanı sıra klarnet repertuarından farklı sololar ve ısınma alıştırmaları çalınarak ağızlığın beklentileri karşılayıp karşılamadığı denenmelidir. Klarnet ağızlığını test etmek için önerilen bazı atlamalı nota alıştırmaları aşağıdaki şekilde verilmektedir. (Stein, 1958:5)

Şekil 1. Klarnet Ağızlığını Test Etmek İçin Çalınması Gereken Atlamalı Notalar

Şekil 1'de görüldüğü gibi notaların a ve b atlama varyasyonları yöntemi ile çalınarak ağızlığın yorumcunun istediği ton, ses ve artikülasyonları karşılayıp karşılamadığı test edilmelidir.

5. Ağızlığın Bakımı Ve Temizlenmesi

Klarnet ağızlığının bakımı ve temizlenmesi konusunda yapılması gereken önemli bulgular vardır. Ağızlıkta biriken mikroplar çalıcının sağlığına zarar verdiği yapılan araştırmalar sonucunda saptanmıştır. Az sabunlu su ya da temiz olan nemli bir bezle silinerek ağızlık temizlenmelidir. Ağızlıkta kullanılan diğer bir yardımcı materyal ise ağızlık dişliği denilen ve ağızlığın üst tarafına yapıştırılan iç tarafı yapışkan maddedir. Bu çalıcının ağızlıkta ön iki dişini koyduğu ve ağızlığın kaymamasını sağlayan yardımcı bir yama durumundadır.

6. Türkiye'de Kullanılan Ağızlık Modelleri, Farkları Ve Tercih Edilme Sebepleri

Türkiye'de klasik batı müziği orkestralarında kullanılan ağızlık modelleri Avrupa'da kullanılan marka ağızlıklarla aynıdır. Türk müziği icra eden sanatçılar batı müziğinden farklı olarak ağızlıklarını bir lutiye ile üzerinde oynamalar yaptırmak yöntemi ile genelde değiştirirler. Kapalı ağızlık dediğimiz bazı ağızlıkların giriş kısmını zımpara veya türevi aletler ile açık genişletirler ve bunun sonucunda klarnet'den daha rahat ses çıkması sağlanır. Ağızlıkların giriş kısmını genişletmelerindeki asıl amaç ağızlıkların daha sert kamışla çalınma olanağını ortadan kaldırmaktır. Klasik batı müziğinde yorumcular kamış sertliği olarak 3 ve 4 numaralar kullanılırken, Türk müziğinde genelde klarnet yorumcuları kamış numarası olarak 1 veya 2 numaralı kamışları kullanmaktadırlar. Kamış numarasının düşük olması icracının klarnet'de koma(yarım sesler) yapmasına kolaylık sağlar. Türk müziği seslendirirken en önemli etken icracının duyumudur. Klarnet icracıları genellikle, dudak faktörünü (gevşetip-sıkma) kullanarak komaları seslendirmektedir. (Çağrı, 2006:31)

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonucunda, klarnet ağızlıklarının ilk yapılarından günümüze kadar gerek teknik gerek ise materyal olarak çok fazla değişikliklere uğramış olduğu bulgularla görülmektedir. Bununla beraber 1700 yıllarında başlayan klarnet ve ağızlık denemeleri günümüzün teknolojik gelişimi ile birlikte klarnet sanatçıları için daha fazla seçenekler sunmaktadır. Yorumcular artık kendi istedikleri klarnet ağızlık ölçülerini enstrüman lutiyeleri ile birlikte belirleyip, kendi ağız yapıları ve üfleme tekniklerine göre ağızlıklarını yaptırabilmektedir. Bir başka önemli konu ise ağızlıkların klarnet kamışına uygunluk yapısıdır. Bazı kamış marka ve modelleri her ağızlıkta istenilen sonucu veremeyebilir. Bu gibi durumlarda kamışında üzerinde çeşitli değişiklikler uygulayıp, klarnet ağızlığına ve çalıcıya uygun biçime getirilmesi gereklidir.

Günümüzde klarnet ve ağızlığı eski yıllara göre gelişmeler göstermiş, marka ve model olarak fazlalaşmıştır. Artık ülkemizde de konservatuvarlarda eğitim veren öğretim görevlileri, öğrenciler ve klarnet yorumcuları farklı ağızlık modellerini deneyip, kendileri için uygun olan en iyi ağızlığı bilinçli şekilde seçme imkânına sahiptir. Klarnet ağızlıkları aynı marka ve model olsa bile bazı durumlarda kendi içlerinde farklılık gösterirler, bunun sebebi yapımında kullanılan malzeme ve işçiliktir. Yapılan araştırmada, yorumcunun kendi ağız yapısı ve üfleme tekniğine göre seçtiği veya üzerinde değişiklik yaptırdığı ağızlık modeli müzik eserlerini yorumlamakta yorumcuya avantaj sağladığı belirtilmiştir.

Sunulan bu araştırmanın, araştırmacılar ve yorumcular tarafından farklı amaçlar için başvurabilecek, kullanabilecek bir kaynak oluşturması hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında görüşlerine başvuru klarnet yorumcuları ve ağızlık üreticilerine yapılan araştırma ile ilgili duruma ilişkin görüşleri sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

"Araştırmanın yararlı bir konu olduğunu düşünüyorum çünkü konservatuvarlarda okuyan klarnet öğrencilerimizin bu bilgiler sayesinde çalgılarına uyan marka ve model ağızlıkları seçerek müzik eserlerini daha rahat bir şekilde icra edebileceklerine inanıyorum."

"Klarnet ağızlığı seçmek benim gibi klarnet yorumcusu olan sanatçıların en çok zorlandığı işler arasında yer alır. Klarnet sanatçıları arasında söylenen "sen ağızlığı değil ağızlık seni seçer" sözü çok doğrudur. Yorumcunun kendi ağız yapısı ve klarnetine uyan ağızlığı seçmesi önemlidir. Bir klarnet sanatçısı olarak bu konunun araştırılmasını hem yorumcular hem de üreticiler için çok faydalı olacağı düşüncesindeyim."

"Uzun zamandır ihmal edilen ve kaynak sıkıntısı çekilen bir konuda yapılan çalışmayı çok değerli buluyorum. Yapılan bu araştırmanın tüm yorumcu ve eğitimcilerle ulaştırılabilmesini diliyorum."

"Türkiye de Türk müziği sanatçıları için el işçiliğiyle kişiye özel sol klarnet ağızlıkları ve ayarlamaları yapmaktayım. Sunulan bu çalışmanın tarafımda faydalı bilgiler ve öğretici olduğunu gördüm. Klarnete yeni başlayacak ya da hâlihazırda çalan icracılara yön verecek bir çalışma olduğunu söyleyebilirim."

Günümüzde klarnet ağızlığı alanındaki çalışmalar, kitaplar, tezler ve makaleler az olmakta ve yeterli bilgiler içermemektedir. Bu makale bundan sonra yapılacak klarnet ağızlıklarının farklılıkları ve seçimi konusunda önemli bir yönde katkı sağlamayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

Brent, S. (2009, 31 Ocak). Clarinet Mouthpiece Materials. Erişim tarihi: 6.10.2013, http://www.carolinaclarinet.org/mpc_matl.pdf

Çağrı, S. (2006). Avrupa'da ve Türkiye'de Klarnetin Tarihsel Gelişimi, Türk Müziği İcrasında Klarnet Çeşitlerinin Ses Sahaları ve Parmak Pozisyonları Bakımından Uygunluğunun İncelenmesi. İstanbul, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Gingras, M. (1960). More Clarinet Secrets: 100 Quick Tips for the Advanced Clarinetist, United Kingdom, Scarecrow Press. Inc.

Karasar, N. (1994). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Lawson, C.J. (1995). The Cambridge Companion to the Clarinet, Edinburgh, United Kingdom, Cambridge University Press.

Morgan R. (1995, Şubat). Does The Material Used Make Any Difference İn How Mouthpieces Play? Erişim tarihi: 6.10.2013, <http://www.dornpub.com/SaxjPDF/Material.pdf>

Paul, J.M. (2000, Ekim). Vandoren Magazine. Erişim tarihi: 5.10.2013, <http://www.vandoren.fr/en/vandomag2us.pdf>

Say, A. (2005). Müzik Sözlüğü, İstanbul, Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Stein, K. (1958). The Art of Clarinet Playing, Usa, Alfred Music Publishing.

Walter, L W. (1961). The effect of interior shape and size of clarinet mouthpieces on intonation and tone quality, University of Kansas.